

METODY EDUKACJI LEŚNEJ W SĄSIEDZTWIE WIELKIEJ AGLOMERACJI NA PRZYKŁADZIE DZIAŁALNOŚCI NADLEŚNICTWA CELESTYNÓW

Róża Brytan, Piotr Kowal, Szymon Wojtyszyn, Mateusz Jackowiak, Artur Dawidziuk

Abstrakt. Nadleśnictwo Celestynów położone jest w bezpośrednim sąsiedztwie stolicy i wchodzi w skład Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Warszawskie”. Znaczna część obszaru nadleśnictwa jest silnie zurbanizowana i obejmuje tereny o wysokim zagęszczeniu ludności oraz dużej presji turystycznej. Wyhodując naprzeciw oczekiwaniom społecznym mieszkańców aglomeracji warszawskiej, celestynowscy leśnicy przygotowali szereg udogodnień, które pozwalają społeczeństwu komfortowo korzystać z pozagospodarczych funkcji lasu. Prowadzą również innowacyjną, aktywną edukację leśną. Na terenie nadleśnictwa znajduje się Centrum Edukacji Leśnej, w którym dzieci, młodzież i dorośli mają okazję przyjrzeć się z bliska otaczającej przyrodzie, dowiedzieć się, jak leśnicy gospodarują zasobami natury, a przy okazji odpocząć od zgiełku cywilizacji. Wydarzenia edukacyjne o tematyce przyrodniczej organizowane przez nadleśnictwo we współpracy z lokalnymi samorządami i zaprzyjaźnionymi instytucjami cieszą się dużą popularnością wśród mieszkańców Warszawy i okolic, którzy coraz częściej korzystają z takich form nauki i rekreacji.

Słowa kluczowe: edukacja leśna, Centrum Edukacji Leśnej, Nadleśnictwo Celestynów

Abstract. Methods of forest education in the vicinity of a large agglomeration on the example of the activity of the Celestynów Forest Inspectorate. The Celestynów Forest Inspectorate is located in the immediate vicinity of the capital and is a part of Promotional Forest Complex “Warsaw Forests”. A significant part of the Inspectorate area is strongly urbanised and covers areas of high density population and high tourist pressure. Opening onto social expectations of the inhabitants of Warsaw agglomeration, Celestynów foresters have prepared a number of facilities which enable communities to use the functions of a forest in a comfortable way. They also conduct an innovative active forest education. Within the Inspectorate area there is also The Centre of Forest Education, in which children, teenagers and adults have the opportunity to scope the surrounding nature, find out how the foresters manage the nature resources, and have a rest from traffic noises of a city. Educational events about nature subjects organised by the Inspectorate in cooperation with the local governments and friendly institutions command a great popularity among the inhabitants of Warsaw and its surroundings, who use such forms of education and recreation more often.

Key words: forest education, Forest Education Center, Celestynów Forest District

Wstęp

Lasy otaczające duże miasta mają szczególne znaczenie dla społeczeństwa. Stanowią „filtr cywilizacyjny” pomiędzy głośną i zatłoczoną aglomeracją miejską a wyciszonym i ustabilizowanym światem przyrody. Są cenionym miejscem wypoczynku i rekreacji mieszkańców blokowisk, którzy mogą tam odnaleźć spokój, poznać naturalne środowisko życia wielu zwierząt i roślin, zorganizować wycieczkę lub spędzić miło czas bawiąc się z dziećmi (Jaszczak 2008). W podmiejskich lasach dochodzi również do szerszego kontaktu pomiędzy społeczeństwem a leśnikami.

Nadleśnictwo Celestynów położone jest na południowy wschód od Warszawy i opiera swoją zachodnią granicę na rzece Wiśle. Wraz z Nadleśnictwem Drewnica, Jabłonna i Chojnów oraz Lasami Miejskimi – Warszawa, wchodzi w skład Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Warszawskie”. Lasy te wraz z Kampinoskim Parkiem Narodowym tworzą zielony pierścień wokół Warszawy. Duża część obszaru Nadleśnictwa Celestynów obejmuje tereny silnie zurbanizowane, co przekłada się na dużą penetrację turystyczną pobliskich kompleksów leśnych. Dla odwiedzającej celestynowskie lasy ludności, w najbardziej atrakcyjnych miejscach, nadleśnictwo wyznaczyło ścieżki turystyczne i edukacyjne, ustawiło ławki, wiaty turystyczne, tablice edukacyjne, a także urządzenia służące poprawie kondycji fizycznej. Pracownicy nadleśnictwa prowadzą również aktywną, innowacyjną edukację leśną, dzięki której zwiększa się wśród społeczeństwa świadomość korzyści, jakie daje zrównoważona gospodarka leśna, ochrona przyrody i rozsądne obcowanie z naturą. Głównym miejscem prowadzenia działań edukacyjnych jest Centrum Edukacji Leśnej w Celestynowie.

Centrum Edukacji Leśnej

Ośrodek został otwarty w 2009 roku, w celu upowszechniania wśród dzieci, młodzieży i dorosłych wiedzy o lesie, gospodarce leśnej oraz o racjonalnym i odpowiedzialnym korzystaniu ze wszystkich darów przyrody. Ośrodek położony jest w miejscu dawnej szkółki leśnej, w otoczeniu malowniczego drzewostanu dębowego.

W głównym budynku CEL prowadzone są zajęcia, wykłady i warsztaty z zakresu edukacji przyrodniczo-leśnej.

W obiekcie znajdują się 4 sale (fot. 1), w których można przeprowadzić niezależne od siebie zajęcia.

Fot. 1. Pomieszczenia edukacyjne w Centrum Edukacji Leśnej
Photo 1. Educational rooms in the Forest Education Center

1. Sala ekspozycyjna – przedstawia fragment lasu z jej naturalnymi mieszkańcami, wyposażona jest w multimedialną wystawę eksponatów zwierząt i roślin leśnych.

2. Sala makietowa – wyposażona jest w dużą makietę przedstawiającą „Cykl Życia Lasu”, wystawę budek lęgowych, kolekcję nasion drzew i krzewów, grę edukacyjną „leśna zgadywanka”, projektor, ekran oraz nagłośnienie.

3. Sala wykładowa – przeznaczona jest do przeprowadzania wykładów, prezentacji, pokazów filmów oraz zajęć laboratoryjnych. Jest wyposażona w projektor, ekran, nagłośnienie oraz sprzęt laboratoryjny. Sala ma możliwość podziału na dwa odrębne pomieszczenia.

4. Sala łącznikowa – wyposażona w eksponaty edukacyjne dotyczące budowy warstwowej lasu. Znajduje się w niej ściana magnetyczna, galeria ptaków leśnych, monolity glebowe oraz obrotowy walec edukacyjny do nauki gatunków drzew.

Przestrzeń wokół budynku zagospodarowano tak, by osoby odwiedzające Centrum Edukacji Leśnej mogli ciekawie spędzić tu cały dzień, obcując z przyrodą. Do dyspozycji jest miejsce na ognisko, wiata turystyczna, plac zabaw, mini arboretum, łąka kwietna, pole namiotowe i mały amfiteatr, który stanowi dodatkowe miejsce do prowadzenia zajęć edukacyjnych w plenerze.

Działalność edukacyjna

Przez cały rok od poniedziałku do piątku w Centrum Edukacji Leśnej sześciuosobowy Zespół Edukacji Leśnej prowadzi zajęcia skierowane głównie dla dzieci z przedszkoli, uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych oraz studentów. Oferta edukacyjna CEL zawiera wiele tematów zajęć dotyczących zagadnień z zakresu dziedzin przyrodniczych i leśnictwa. Nauczanie w celu kształtowania świadomości ekologicznej odbywa się tu wielowarstwowo i wielokierunkowo, co wiąże się z przekazywaniem wiedzy interdyscyplinarnej. W edukacji leśnej ważne jest zastosowanie odpowiednich metod, które łączą w sobie wiedzę teoretyczną z działaniami praktycznym (Sobczyk 2000). Bogate zaplecze dydaktyczne oraz rozbudowana infrastruktura Centrum Edukacji Leśnej pozwalają na organizację kompleksowych zajęć – wykładów, zajęć laboratoryjnych i ćwiczeń terenowych. Przeszkoleni pracownicy nadleśnictwa podczas prowadzonych lekcji korzystają często z ciekawych pomocy dydaktycznych, które nie są na wyposażeniu wielu placówek dydaktycznych.

Atrakcyjnym elementem lekcji w Centrum Edukacji Leśnej jest spacer po sali ekspozycyjnej. Uczestnicy edukacji mogą się tam z bliska przyjrzeć okazom zwierząt zamieszkującym polskie lasy, nauczyć się rozpoznawać pospolite rośliny leśne i usłyszeć dźwięki przyrody. Dużą popularnością cieszą się także zajęcia z użyciem mikroskopów. Podczas lekcji pt. „Mały wielki świat owadów” uczniowie obserwują w dużym powiększeniu stawonogi oraz poznają rolę owadów w ekosystemie leśnym.

Dzięki edukacji przyrodniczej dziecko poznaje najbliższe otoczenie, a podczas dokonywania obserwacji, przeprowadzania doświadczeń i eksperymentów jest w stanie zrozumieć środowisko, w którym żyje człowiek (Więckowski 1993). Nic nie zastąpi obcowania bezpośredniego z przyrodą (Głuch 2011). Aby poznać zjawiska zachodzące w ekosystemie leśnym, trzeba go zobaczyć na własne oczy, poczuć i posłuchać, dlatego ważnym elementem edukacji w CEL są zajęcia przeprowadzane w terenie. Podczas lekcji w lesie uczniowie dokonują obserwacji, wypełniają karty pracy i wykonują zadania praktyczne. Mają okazję poznać las wszystkimi zmysłami – tworzą prace z leśnych skarbów, uczą się odgłosów przyrody, odgdują leśne kształty i zapachy. W trakcie spotkania z leśnikiem uczniowie mogą wcielić się w rolę „leśnego prak-

tykanta” i podczas spaceru po lesie wykonać proste zadania z codziennej pracy leśnika oraz poznać jego narzędzia pracy.

Dla starszych grup wiekowych w Centrum Edukacji Leśnej organizowane są wykłady i dyskusje na tematy związane z leśnictwem, gospodarowaniem zasobami leśnymi, czy ochroną ekosystemów leśnych. Z tego typu zajęć chętnie korzystają studenci kierunków przyrodniczych i słuchacze z uniwersytetów III wieku.

Oprócz zajęć dla placówek edukacyjnych, Zespół Edukacji Leśnej ma przygotowaną również ofertę zajęć dla osób prywatnych. „Do CELu po wiedzę!” to cykl otwartych wydarzeń, zachęcających do spędzania czasu w towarzystwie przyrody. Zajęcia odbywają się w dni weekendowe co najmniej raz w miesiącu. Każde spotkanie skupia się na tematach z zakresu leśnictwa, botaniki, zoologii, ochrony przyrody czy turystyki leśnej. Program spotkań obejmuje wykłady z udziałem specjalistów różnych dziedzin, warsztaty artystyczne, gry terenowe oraz wycieczki przyrodnicze. Układ zajęć łączący w sobie naukę i zabawę pozwala na szybsze i łatwiejsze przyswojenie specjalistycznej wiedzy przyrodniczo-leśnej.

Program wybranych wydarzeń z cyklu „Do CELu po wiedzę”:

1. „Jak leśnicy chronią las?” – wykład na temat ochrony lasu, pokaz akcji ratowniczej w wykonaniu Straży Pożarnej, quizy o owadach.
2. „Zasmakuj w lesie” – warsztaty kulinarne z użyciem dzikich roślin, spacer przyrodniczy w poszukiwaniu roślin jadalnych i leczniczych, botaniczne warsztaty artystyczne.
3. „Dzień łosia” – wykład o biologii i ekologii łosia, nauka rozpoznawania tropów i śladów zwierząt leśnych, edukacyjna gra terenowa „Gang łosi” polegająca na poszukiwaniu wizerunków łosi ukrytych na terenie CEL i odgadywaniu zagadek przyrodniczych.
4. „Zimowa akcja obrączkowania ptaków przy karmnikach” – nauka rozpoznawania gatunków ptaków, warsztaty artystyczne – malowanie na drewnie.
5. „Drewno – surowiec wszech czasów” – wykład „Skąd się bierze drewno?”, nauka rozpoznawania gatunków drewna, warsztaty pirograficzne, wystawa przedmiotów z drewna.
6. „Piknik edukacyjny w CEL” – drewniane gry plenerowe, warsztaty na temat leśnego survivalu, pokaz sprzętu przydatnego podczas leśnych wędrówek.
7. „Warsztaty fotograficzne w Nadleśnictwie Celestynów” – całodniowa wycieczka przyrodnicza do najbardziej atrakcyjnych miejsc położonych na terenie Nadleśnictwa, połączona z warsztatami fotograficznymi i konkursem prac uczestników.

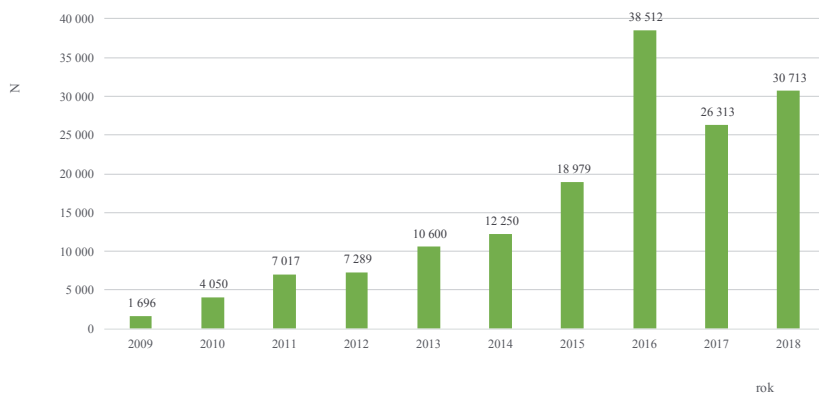
Dla dzieci i młodzieży mieszkającej w miastach i spędzającej wakacje w domu, Zespół Edukacji Leśnej ma przygotowane aktywne zajęcia pod hasłem „CEL: Ciekawe wakacje”. Wycieczka do lasu jest dla miejskiej ludności atrakcyjną alternatywą do spędzania wolnego czasu w mieście. Zajęcia te cieszą się dużą popularnością. Lekcje są podzielone na cykle tematyczne, w wybrane dni tygodnia. Zajęcia trwają 2 godziny, odbywają się w grupach 15-20 osobowych i skierowane są do trzech grup wiekowych: dzieci w wieku do 7 lat z opiekunami, dzieci w wieku 8-13 lat i młodzieży w wieku 14-18 lat. Lekcje składają się z 2 części: obserwacji terenowych i warsztatów w budynku CEL. Wybrane cykle tematyczne to np. „Świat według mrówek” – obserwacje mrówek w lesie i pod mikroskopem, „Dziennik przyrodnika” – spacer z leśnikiem po ścieżce edukacyjnej oraz warsztaty plastyczne i tworzenie własnego dziennika przyrodniczego, „Odgłosy natury” – nauka rozpoznawania głosów i zachowań zwierząt. Po zajęciach uczestnicy mogą spędzić wolny czas na terenie ośrodka.

Nadleśnictwo Celestynów chętnie włącza się do współorganizacji inicjatyw edukacyjnych innych instytucji – policji, straży pożarnej, sanepidu, straży miejskiej. Przykładowe akcje i pro-

jękty to "Bezpieczne wakacje w lesie", "Zima w mieście – ABC bezpieczeństwa", "Zielony Punkt Kontrolny", "Budka bez patyka", „Noc sów”.

Odbiorcy edukacji leśnej w Nadleśnictwie Celestynów

Z analizy sprawozdań z działalności edukacyjnej Nadleśnictwa Celestynów wynika, że w latach 2009-2018 z oferty Centrum Edukacji Leśnej skorzystało 157 419 osób (ryc. 1). Dane dla listopada i grudnia 2018 roku oszacowane na podstawie prognozy frekwencji w Centrum.

Ryc. 1. Liczba osób korzystających z oferty edukacyjnej Nadleśnictwa Celestynów w latach 2009-2018
Fig. 1. Number of people using the educational offer of the Celestyn Forest Inspectorate in 2009-2018

Liczba ta nie obejmuje dużych wydarzeń edukacyjnych organizowanych wspólnie z Regionalną Dyrekcją Lasów Państwowych w Warszawie oraz pozostałymi nadleśnictwami wchodzącymi w skład LKP „Lasy Warszawskie”. W tych wydarzeniach wzięło udział 204 908 osób (wyluczając listopad i grudzień 2018 roku). Widoczny na wykresie bardzo duży wzrost odbiorców edukacji w 2016 roku wiąże się ze zwiększeniem liczby edukatorów w Zespole Edukacji Leśnej, co pozwoliło na zwiększenie dostępności Centrum Edukacji Leśnej dla szkół oraz osób prywatnych, które w ubiegłych latach nie zapisały się na zajęcia z powodu braku wolnych terminów. Dalszy wzrost liczby odbiorców edukacji jest efektem ciągłego rozszerzania oferty edukacyjnej o nowe scenariusze zajęć oraz zwiększanie liczby organizowanych wydarzeń edukacyjnych. Głównymi odbiorcami zajęć edukacyjnych w Centrum Edukacji Leśnej są dzieci ze szkół podstawowych oraz przedszkoli położonych na terenie powiatu otwockiego, garwolińskiego i wołomińskiego oraz Miasta Stołecznego Warszawy (Nadleśnictwo Celestynów 2018).

Podsumowanie

Oferta Centrum Edukacji Leśnej przy Nadleśnictwie Celestynów cieszy się dużą popularnością wśród mieszkańców Warszawy i okolic, którzy coraz częściej korzystają z takich form nauki i rekreacji. Edukacja leśna w terenie poprzez różnego rodzaju gry, zabawy i akcje powoduje u odbiorcy edukacji większą łatwość w przyswojeniu tej wiedzy. Na fakt ten zwrócili również autorzy wielu innych badań i publikacji (Cichy 2003, Żornaczuk 2007, Referowska

2017, Kowal i in. 2018). Działania edukacyjne prowadzone w lasach Nadleśnictwa Celestynów przyczyniają się do poszerzenia wśród społeczeństwa wiedzy na temat wielofunkcyjnej i zrównoważonej gospodarki leśnej, przybliżają tematy związane z gospodarowaniem lasami, ich ochroną przed czynnikami natury ożywionej i nieożywionej oraz ukazują specyficzny charakter pracy leśników i zasady funkcjonowania Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe.

Literatura

- Cichy D. 2003. Szkoła wobec wyzwań edukacji biologicznej i środowiskowej w XXI wieku. Wyd. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa, s. 211.
- Głuch G. 2011. Terenowa interaktywna szkoła leśna – propozycja na XXI wiek? SiM CEPL, Rogów, 1 (26): 20-29.
- Jaszczak R. 2008. Las i gospodarka leśna w zasięgu oddziaływania miast w Polsce. SiM CEPL, Rogów, 3 (19): 152-171.
- Kowal P., Sikorska D., Majewska J., Jackowiak M. 2018. Uniwersytet Młodego Odkrywcy jako przykład edukacji przyrodniczo-leśnej dla zrównoważonego rozwoju. SiM CEPL, Rogów, 55 (1): 52-61.
- Nadleśnictwo Celestynów. 2018. Sprawozdania z działalności edukacyjnej Nadleśnictwa Celestynów za lata 2009-2018.
- Referowska-Chodak E. 2017. Efektywność edukacji leśnej społeczeństwa. SiM CEPL, Rogów, 50 (1): 51-65.
- Sobczyk W. 2000. Edukacja ekologiczna i prozdrowotna. Kraków, Wydawnictwo Naukowe Wiećkowski R. 1993. Pedagogika wczesnoszkolna. Warszawa, WSiP.
- Akademii Pedagogicznej.
- Żornaczuk A. 2007. Analiza realizacji i wytyczanie perspektyw rozwojowych edukacji przyrodniczo-leśnej w PGL Lasy Państwowe. Praca doktorska wykonana w Katedrze Ochrony Lasu i Ekologii SGGW w Warszawie.

**Róża Brytan¹, Piotr Kowal²,
Szymon Wojtyszyn¹, Mateusz Jackowiak,² Artur Dawidziuk¹**

¹Nadleśnictwo Celestynów

²Wydział Leśny, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
roza.brytan@warszawa.lasy.gov.pl